

Vård och omsorg i ordinärt
boende
– särskilt tillsynsområde

Projektrapport

Rapport 2009:2

Projektrapport

Projektnamn: Särskilt tillsynsområde Vård och omsorg i ordinärt boende

Projektägare: Bernt Nilsson

Projektledare: Alen Fazlic

Deltagare:

Linjeansvarig chef:

Ywonne Strempl, REM

Projektgrupp:

Elisabet Frisk, INH
Annika Hultin, REM
Anne Odgaard Carlson, AKK
Christer Hultgren, INF
Alen Fazlic, ISG

Samordnare på distrikten:

Janson, Lena, IML
Eva Linér, IML
Åsa Sjöström Ross, INL
Hans T Karlsson, INL
Hoem, Astrid, IMS
Gharanfoli, Sari, IMS
Julia Thonérfelth, INU
Roger Strömqvist, INU
Ann-Britt Gunnarsson, ISV
Anna-Lisa Ternelius, ISV
Ing-Marie Nilsson, ISV
Anita Lyxell, IMÖ
Henriksson, Britt-Marie; IMÖ
Pia Johansson, ISG
Per Djurberg, ISG
Birgitta Sivnert, ISM
Lars Liljekvist, ISM
Hultgren, Christer, INF
Frisk, Elisabet, INH

Arbetsmiljöinspektörer:

Samtliga distrikt deltog med flertal inspektörer.

Juridisk rådgivning: Anders Jeppsson, J

Arbetskadestatistik: Eva Malmros, AKS

Förkortningar som används inom Arbetsmiljöverket:

AV	Arbetsmiljöverket
AI	Avdelning för inspektion
INL	Distriktet i Luleå
INU	Distriktet i Umeå
INF	Distriktet i Falun
INH	Distriktet i Härnösand
IMÖ	Distriktet i Örebro
IMST	Distriktet i Stockholm
IML	Distriktet i Linköping
ISG	Distriktet i Göteborg
ISM	Distriktet i Malmö
ISV	Distriktet i Växjö
RE	Avdelningen för regelarbete och expertstöd
REM	Enhet, människa och omgivning
AKK	Enheten för kommunikation
AKS	Enheten för statistik
STO	Särskilt tillsynsområde

Innehåll

Sammanfattning.....	5
1. Bakgrund inklusive problembeskrivning.....	7
Arbetsmiljön.....	8
2. Mål.....	8
Effektmål.....	9
Projekt mål.....	9
Uppföljning av projekt mål.....	9
3. Förutsättningar och avgränsningar.....	10
4. Tidplan.....	10
5. Metod/tillvägagångssätt.....	10
5.1 Arbetsmiljöseminarier för arbetsgivare och skyddsombud.....	11
5.2 Information till politiker i samverkan med Socialstyrelsen och länsstyrelser.....	12
5.3 Inspektioner.....	13
6. Resultat.....	14
7. Förslag på åtgärder och framtida arbete.....	18
8. Diskussion och avslutning.....	19

Bilaga 1: Projektbeskrivning med tidsplan

Bilaga 2: Exempel på krav

Bilaga 3.1: Pressmeddelanden – projektstart

Bilaga 3.2: Pressmeddelanden – inspektioner

Bilaga 4: Förteckning över använt material

Sammanfattning

Vård och omsorg i ordinärt boende har varit ett av Arbetsmiljöverkets särskilda tillsynsområden under 2007–2009. Med ordinärt boende menas boendeformer som till exempel egnahem, bostadsrätter och hyresrätter. Omkring 140 000 personer arbetar med denna form av arbete.

Antalet personer som vårdas i sitt eget hem ökar, samtidigt som antalet platser i särskilda boendeformer minskar.

Att ge vård och omsorg till människor i deras hem innebär att dagligen arbeta i många olika miljöer. Det medför en ökad risk att råka ut för arbetsskador och sjukdomar. Arbetskadestatistik visar att personal inom bland annat hemtjänst och personlig assistans löper hög risk att drabbas av arbetsrelaterade skador och sjukdomar. Tunga lyft i tränga utrymmen, påfrestande arbetsställningar, hotelser och slag samt stressiga resor till och från besöken är några exempel på arbetsmiljörisker.

Nya brukargrupper tillkommer utöver äldre och personer med funktionsnedsättning, till exempel barn och ungdomar, människor med psykiska och/eller sociala problem samt missbrukare. Det kan innebära nya risker som arbetsgivaren måste ta hänsyn till i sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

För att säkerställa personalens arbetsmiljö måste arbetsgivaren redan från början av ett uppdrag göra en riskbedömning i samband med vård och omsorgsinsatser.

Arbetsmiljöverket prioriterade tre övergripande områden för tillsynsinsatsen:

- belastningsergonomi
- hot och våld
- trafiksäkerhet i samband med transporter i tjänsten

Syftet var att genom inspektioner och information säkerställa att arbetsgivaren bedriver ett systematiskt arbetsmiljöarbete vid vård och omsorgsinsatser i det ordinära boendet.

Tillsynen har omfattat aktiviteter i tre steg:

- arbetsmiljöseminarier för arbetsgivare och skyddsombud
- information till politiker
- inspektioner

Tillsynen har genomförts i form av intervjuer med arbetstagarna, skyddsombud och med ansvariga chefer. Därefter har de preliminära slutsatserna redovisats för ledningsgrupp och skyddsombud. Arbetsgivarnas svar på inspektionsmeddelanden har följts upp vid uppföljningsbesök.

Några siffror, baserade på perioden januari 2008 april 2009:

- 804 inspektioner har genomförts i hela landet
- 597 besök i kommunal verksamhet
- besök i 151 av landets 290 kommuner
- 207 besök i privat eller kooperativ verksamhet
- sammanlagt 3 020 krav i totalt 533 inspektionsmeddelanden
- 382 inspektionsmeddelanden efter besök i kommunerna. 64 procent av besöken resulterade i krav
- 151 inspektionsmeddelanden (73 procent av besöken) efter besök hos privata arbetsgivare

När det gäller belastningsergonomi har en generell förbättring skett jämfört med tidigare genomförda tillsynsprojekt inom området. Arbetsmiljöverket kan konstatera att arbetsgivarna börjar inse fördelarna med rätt kompetens och kunskaper och att de därför satsar mer på utbildning av personalen. Belastningsergonomiska risker har ett nära samband med psykosociala risker och därför är det viktigt att arbetsgivarna har ett helhetsperspektiv i sitt arbetsmiljöarbete.

Området hot och våld visar tecken på en negativ utveckling. Antalet så kallade komplexa fall och incidenter ökar. Detta är ett arbetsmiljöområde som kan kräva stora resurser och innebära svåra ställningstaganden för både arbetsgivare och arbetstagare.

Med komplexa fall menar vi alla de situationer som uppkommer när olika lagstiftningar möts. Inom området vård och omsorg finns det förutom arbetsmiljölagen även socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen samt LSS. Alla dessa lagar är likvärdiga och det är viktigt att hitta en balans som passar för just den uppkomna specifika situationen. En bra dialog och ömsesidig respekt är nödvändiga faktorer i detta arbete.

Trafiksäkerhet är ett arbetsmiljöområde som många arbetsgivare förbiser. Arbetsmiljöverkets insatser inom projektet för att belysa och uppmärksamma detta område har generellt sett lett till större insikter hos arbetsgivarna.

Ett mindre antal krav har ställts avseende tekniska hjälpmedel, liksom medicinskt relaterade krav som rör smittorisker och hygien.

En positiv slutsats utifrån tillsynsprojektet är den informationsinsats som genomfördes. Den bidrog till att skyddsombud och arbetsgivare fick möjlighet att träffas och utbyta erfarenheter. Samverkan är en viktig och nödvändig del i processen med att uppnå en god och tillfredställande arbetsmiljö.

Vidare har projektet bidragit till en mer effektiv samverkan mellan myndigheter över hela landet. Arbetsmiljöverket, Socialstyrelsen och Länsstyrelserna har genom projektet utvecklat samverkansformer.

Vi kan också konstatera att det finns ett ökat behov av ledningsstöd på olika nivåer när det gäller arbete inom personlig assistans och hemtjänst. Ett närvarande och effektivt ledarskap minskar riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetet.

1. Bakgrund inklusive problembeskrivning

Under de senaste åren har Arbetsmiljöverket genomfört omfattande tillsynsinsatser med olika inriktningar inom omsorg och sociala tjänster. Utvecklingen visar tendenser på att ohälsan ökar, främst bland personal i hemtjänsten och bland personliga assistenter som arbetar inom det ordinära boendet. Med ordinärt boende menas exempelvis egnahem, bostadsrätter och hyresrätter. Denna vård och omsorg utförs av både kommunala och privata vårdgivare.

Inom det ordinära boendet arbetar för närvarande cirka 140 000 personer. Antalet personer med behov av vård och omsorg har ökat under de senaste åren. Allt fler personer vårdas i hemmen, samtidigt som antalet platser i särskilda boendeformer minskar. Denna utveckling var ett av Arbetsmiljöverkets motiv till fortsatt tillsyn av arbetsmiljön i området. Ett annat motiv var att nya brukargrupper tillkommer, förutom äldre och personer med funktionsnedsättning. Exempel på dessa grupper är barn och ungdomar, personer med psykiska och/eller sociala problem samt missbrukare. Utvecklingen kan innebära nya risker som arbetsgivaren måste ta hänsyn till i sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

Arbetsmiljön

Riskbedömning i samband med vård- och omsorgsinsatser måste ske på ett tidigt stadium såväl vid nya som vid förändrade bistandsbeslut. Detta är nödvändigt för att arbetsgivaren ska kunna vidta tillräckliga arbetsmiljöåtgärder.

Avsaknad av eller bristande rutiner för att ta med arbetsmiljöaspekter vid vårdplanering och bistandsbedömning försämrar ett förebyggande arbetsmiljöarbete.

Arbetsmiljön i det ordinära boendet kan rymma en rad risker, bland annat på grund av trånga toaletter, låga sängar, frånvaro av belastningsergonomiska hjälpmedel samt bristande bemanning. Andra risker kan uppstå till följd av husdjur, smitta, transporter i tjänsten och tobaksrök. Situationer orsakade av hotfulla och/eller kränkande brukare eller anhöriga är andra exempel.

Belastningsergonomiska faktorer är fortfarande den vanligaste orsaken till arbetsskador. Incidenter med hot och våld uppmärksammas i allt större omfattning inom ordinärt boende och är ofta relaterade till missbruk, demens och psykisk sjukdom.

Även trafiksäkerhetsrutiner i samband med transporter i tjänsten behöver uppmärksammas mer. Det ska finnas såväl lämpliga fordon som tillräckliga kunskaper för att förhindra sjukdom och olycksfall i samband med transporter i tjänsten.

2. Mål

Tillsynen har främst inriktats på tre arbetsmiljöområden i det ordinära boendet:

- belastningsergonomi
- hot och våld
- trafiksäkerhet i samband med transporter i tjänsten

Syftet med projektet var att med hjälp av inspektioner och informationsinsatser säkerställa att arbetsgivaren bedriver ett systematiskt arbetsmiljöarbete inom området ordinärt boende.

Effektmål

Mål för tillsynsinsatserna var att

- arbetsgivarna ska ha infört rutiner för att systematiskt undersöka arbetsmiljöförhållanden, bedöma risker, genomföra åtgärder och kontrollera effekterna av dessa åtgärder.
- skapa förutsättningar för en säker och utvecklande arbetsmiljö inom ordinärt boende, främst med inriktning på belastningsergonomi, hot och våld samt trafiksäkerhet.
- minska antalet arbetsskador och ohälsa genom att arbetsgivarna, tillsammans med skyddsombud och arbetstagare, bedriver ett väl fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete.
- genom erfarenhetsutbyte och informationsträffar mellan länsstyrelser, Socialstyrelsen, politiker och Arbetsmiljöverket förbättra samverkan och öka förståelsen för varandras uppdrag.

Projekt mål

Projektets mål var att

- arbetsgivarna ska ha åtgärdat de krav som ställts på att systematiskt undersöka arbetsmiljön i det ordinarie boendet, främst när det gäller hot och våld, belastningsergonomi och trafiksäkerhet.
- arbetsgivarna har bedömt eventuella risker, åtgärdat dem samt kontrollerat effekter av genomförda åtgärder.

Uppföljning av projekt mål

Projekt målen följs upp för att se om arbetsgivarna har genomfört de åtgärder som Arbetsmiljöverket har angivit.

3. Förutsättningar och avgränsningar

Inom det särskilda tillsynsområdet "Vård och omsorg i ordinärt boende" har tillsynen inriktats mot hemtjänst och personlig assistans inom kommunal och privat verksamhet. Av sammanlagt 804 inspektioner har 597 skett i kommunal verksamhet och 207 i privat verksamhet.

Tillsynsinsatsen har avgränsats till arbetsmiljöområdena belastningsergonomi, hot och våld samt trafiksäkerhet i samband med transporter i tjänsten.

Varje distrikt har haft frihet att utifrån egna förutsättningar bestämma omfattningen av sina insatser inom ramen för projektmål och effektmål.

4. Tidplan

Projektet startade den 1 februari 2007 och avslutades den 31 maj 2009. Arbetsmiljöverkets kommunikationsenhet tog fram en utförlig kommunikations- och informationsplan för projektet.

Följande operativa insatser planerades:

- Riktad information till skyddsombud och chefer i branschen.
Genomfördes 15 september – 15 december 2007.
- Samverkansträff med länsstyrelser och Socialstyrelsen, politiker och Arbetsmiljöverket.
Genomfördes 1 februari – 31 mars 2008.
- Inspektion och uppföljning.
Genomfördes 1 april 2008 – 30 april 2009.

5. Metod/tillvägagångssätt

Våren 2007 startade projektgruppen sitt arbete med att dra upp riktlinjer för projektet.

Samtliga tio distrikt utsåg var sin samordnare för projektet. I tillsynen deltog arbetsmiljöinspektörer inom området vård och omsorg.

Under projektets gång har två fysiska möten och ett antal videomöten med samordnarna ägt rum. Syftet var att dels ge möjlighet för samordnarna att ställa frågor, dels att följa upp hur projektet fortskred. Projektgruppen har regelbundet rapporterat till samordnarna hur projektet i sin helhet fortskridit. Samordnarna å sin sida har rapporterat in erfarenheter och synpunkter från sina respektive distrikt.

Tillsynen genomfördes i tre steg. I första steget genomfördes arbetsmiljöseminarier för arbetsgivare och skyddsombud. Därefter anordnades informationsträffar med politiker, delvis i samverkan med Socialstyrelsen och länsstyrelser. Slutligen genomfördes inspektioner inom området hemtjänst och personlig assistans.

Samverkansmöten har ägt rum med arbetsmarknadens parter och med Socialstyrelsen. Syftet var att delge erfarenheter och få in synpunkter inför planerade aktiviteter.

5.1 Arbetsmiljöseminarier för arbetsgivare och skyddsombud

Under perioden 15 september–15 december 2007 genomfördes arbetsmiljöseminarier för att stärka kunskaperna hos arbetsgivare och skyddsombud. En föransökan skickades ut till privata och kommunala verksamheter. Inbjudan riktade sig till verksamhetschefer, enhetschefer och skyddsombud.

Som underlag för seminarierna tog projektgruppen fram aktuell arbetsskade-statistik inom branschen (bilaga 4), informationsblad om belastningsergonomi, hot och våld i arbetsmiljön, omvårdnadsarbete i eget boende (bilaga 4) samt mallar för aviseringsbrev till arbetsgivare. En OH-serie togs också fram som underlag för seminarierna.

Broschyren om vård- och omsorgsarbete i enskilt hem reviderades och fick rubriken Hemtjänst och personlig assistans i en bra arbetsmiljö. Seminariedeltagarna fick även broschyrerna *Våld och hot inom vården*, *Belastningsskador – nej tack*, *Bra arbetsmiljö på väg*, och *Lilla guiden i systematiskt arbetsmiljöarbete* (bilaga 4).

En film som åskådliggör hur förflyttningar kan gå till har producerats och användes vid seminarierna. Fallbeskrivningar om arbetsskador på grund av belastning, hot och våld samt trafiksäkerhet togs fram.

Över hela landet genomfördes 136 seminarier för sammanlagt 2 610 skyddsombud och chefer. Fördelningen skyddsombud och chefer var i stort sett lika.

Även personal från företagshälsovården, biståndsbedömare, ledsagare med flera deltog i seminarierna, som genomfördes i litet olika former. Vanligast var att alla kommuner i ett distrikt fick besök. I andra fall bjöd Arbetsmiljöverket in till centrala seminarier. I något distrikt har privata arbetsgivare bjudits in till särskilda träffar.

Seminarierna pågick under två – tre timmar och innehöll följande information:

- presentation av Arbetsmiljöverket
- tidigare insatser inom området
- planerade aktiviteter 2007-2009
- belastningsergonomi
- hot och våld
- trafiksäkerhet
- samverkan med länsstyrelser och Socialstyrelsen
- information om kommande inspektioner

Olika exempel på arbetsskadeanmälningar presenterades. Deltagarna fick sedan själva diskutera i grupp hur man skulle kunna arbeta förebyggande för att undvika arbetsskador.

Deltagarnas utvärdering av seminarierna var mycket positiv. På en skala 1–5 dominerade bedömningen 4 och 5. En vanlig kommentar var att tiden för seminarierna var för kort för att hinna diskutera alla uppkomna frågeställningar. Detta kan tolkas som att området är viktigt och svårt och att det inte finns så mycket utrymme i vardagen för erfarenhetsutbyte och kunskapsinhämtning.

Deltagarna tyckte att de fick bra och användbara exempel på riskbedömningar. Materialet har varit mycket uppskattat, särskilt exemplet på en konkret riskbedömning hemma hos en brukare.

5.2 Information till politiker i samverkan med Socialstyrelsen och länsstyrelser

Informationsträffarna med politiker genomfördes under perioden 1 februari – 31 mars 2008. Syftet var att lyfta fram politikernas ansvar för arbetsmiljön och att diskutera olika lagars förhållande till varandra (arbetsmiljölagen, socialtjänstlagen, lagen om särskilt stöd och service samt hälso- och sjukvårdslagen).

Projektgruppen tog fram ett OH-material och ett antal fallbeskrivningar som användes vid informationsträffarna. Broschyren "Så kan du som politiker hantera arbetsmiljöfrågor" delades ut (bilaga 4).

Träffarna genomfördes i åtta av Arbetsmiljöverkets tio distrikt. Ett distrikt valde att istället skicka skriftlig information om tillsynsprojektet och om de aktiviteter som planerades. Brevet informerade även om politikernas ansvar enligt arbetsmiljölagen.

Ett distrikt valde att i detta steg av projektet endast ha möten med Länsstyrelsen och Socialstyrelsen, där man diskuterade gemensamma och skilda ståndpunkter samt strategier inför inspektionerna.

Sammanlagt har ett 70-tal informationsträffar genomförts med i huvudsak politiker och socialchefer. Distriktets inspektörer har deltagit i ordinarie nämndmöten (social-, vård- och omsorgsnämnd eller liknande) eller har själva anordnat träffar. Tidsåtgången har varierat mellan 30 minuter till tre timmar.

Informationsträffarna har varit mycket uppskattade av deltagarna, framför allt när det gäller diskussioner kring de olika fallbeskrivningarna. I flera distrikt har politikerna efterfrågat återkommande träffar.

5.3 Inspektioner

Som stöd till arbetsmiljöinspektörerna tog projektgruppen inledningsvis fram ett gemensamt aviseringsbrev, en inspektionsvägledning, inspektionsstöd samt exempel på brist- och kravformuleringar. Arbetsmiljöverkets jurister har medverkat vid utarbetande av kravformuleringarna och då utgått från verkets samlade erfarenheter från bland annat överklagningsärenden och annan praxis.

Varje distrikt har anpassat inspektionerna utifrån sina förutsättningar. Till exempel finns privata verksamheter företrädesvis etablerade i storstadsområdena. Några distrikt hade nyligen inspekterat den kommunala verksamheten och valde därför att inte ta med dessa i projektet.

Inspektionerna genomfördes huvudsakligen i form av gruppsamtal med omvårdnadspersonal och/eller personliga assistenter. Avsikten var att få en uppfattning om förekomsten av undersökningar, riskbedömningar och handlingsplaner för arbete i ordinärt boende. Efter dessa gruppsamtal återfördes arbetstagarnas synpunkter och Arbetsmiljöverkets bedömning till arbetsgivare

och skyddsombud/arbetsplatsombud. I de fallen brister konstaterades ställdes krav på åtgärder i ett inspektionsmeddelande.

6. Resultat

Redovisningen nedan visar att tillsynsinsatsen har varit nödvändig för att förbättra arbetsmiljöarbetet inom flera områden. En viktig aspekt ur arbetsmiljösynpunkt är att riskbedömningar görs i ett så tidigt skede som möjligt. För att detta ska vara möjligt måste det vara klarlagt vem som har ansvaret. Arbetsgivaren måste dessutom se helheten i den arbetsmiljö som finns i ordinarie boende som exempelvis att bedöma riskerna vid resor i tjänsten.

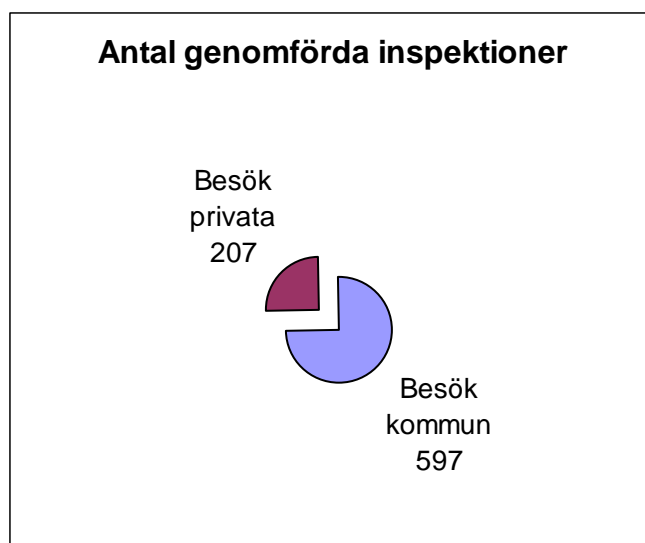
Antal genomförda inspektioner

Under perioden januari 2008 till april 2009 har

- 804 inspektioner genomförts i hela landet
- 597 besök gjorts i kommunal verksamhet
- 151 av landets 290 kommuner besökts
- 207 besök gjorts i privat eller kooperativ verksamhet.

Arbetsmiljöverkets registreringsystem (SARA) har inte gjort det möjligt att skilja på hemtjänst och personlig assistans inom de olika arbetsställen som registrerats av Statistiska centralbyrån (SCB).

Diagram 1

Målsättningen för projektet var att genom inspektioner nå så många privata, kooperativa och offentliga arbetsgivare som möjligt.

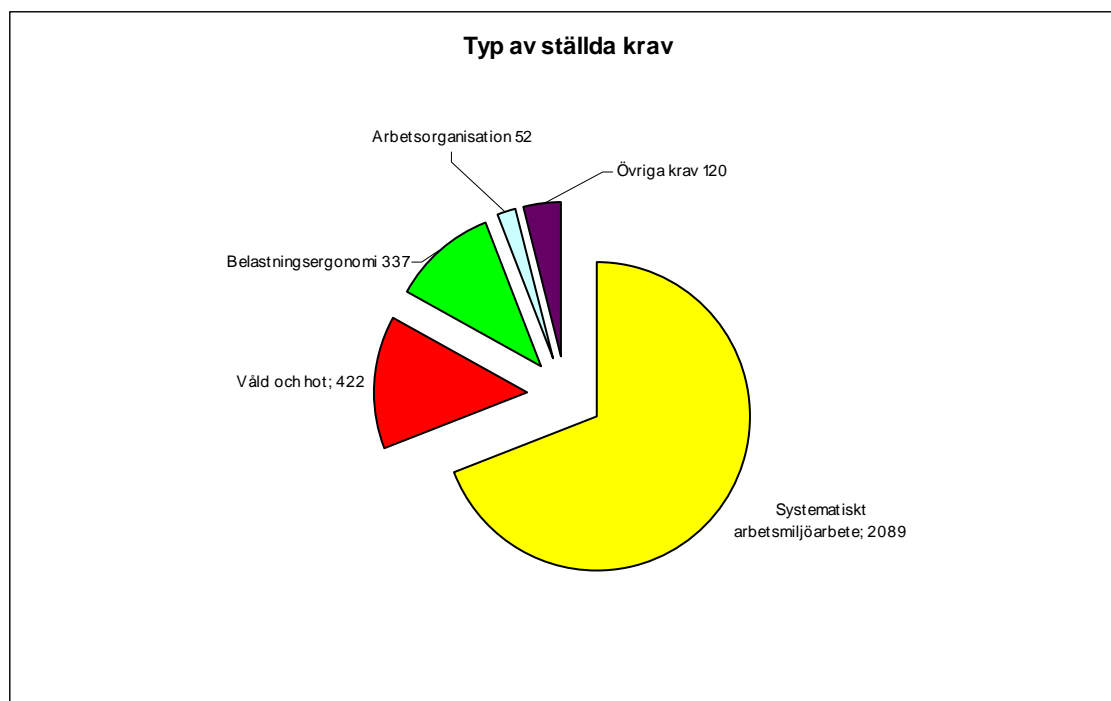
Privata och kooperativa företag blir allt vanligare inom branschen. De privata arbetsgivarna finns företrädesvis i storstadsområdena, men etableringar blir allt vanligare ute i landet. De inspektionsdistrikt som inte har så många privata eller kooperativa arbetsgivare har valt att inspektera offentliga arbetsgivare, detta mot bakgrund av tidigare erfarenheter och nödvändigheten av denna inspektionsinsats.

Antal inspektionsmeddelande med krav på åtgärder

- 3 020 krav har ställts i totalt 533 inspektionsmeddelanden (5,66 krav per inspektionsmeddelande)
- 382 av de 597 inspektioner som genomfördes i kommunerna resulterade i krav i inspektionsmeddelanden (64 procent)
- Av de 207 inspektionerna hos privata arbetsgivare resulterade 151 (73 procent) i inspektionsmeddelanden.

Kravinriktningar

Diagram 2

Av diagrammet framgår att många krav ställts på systematiskt arbetsmiljöarbete. Där ingår krav på att undersöka, riskbedöma, åtgärda eller planera åtgärder och att följa upp vidtagna åtgärder. Här ingår också krav på att arbetsgivaren fördelar arbetsmiljöuppgifter.

Området belastningsergonomi handlar vanligen om brister i utbildning eller fortbildning om förflyttningsteknik. Det kan även gälla brister i hjälpmedel och utrymmen i det ordinära boendet. Arbetsmiljöverkets bedömning är att förbättringar har skett när det gäller belastningsergonomi. Arbetsmiljöverket har tidigare haft flera insatser inom just detta område.

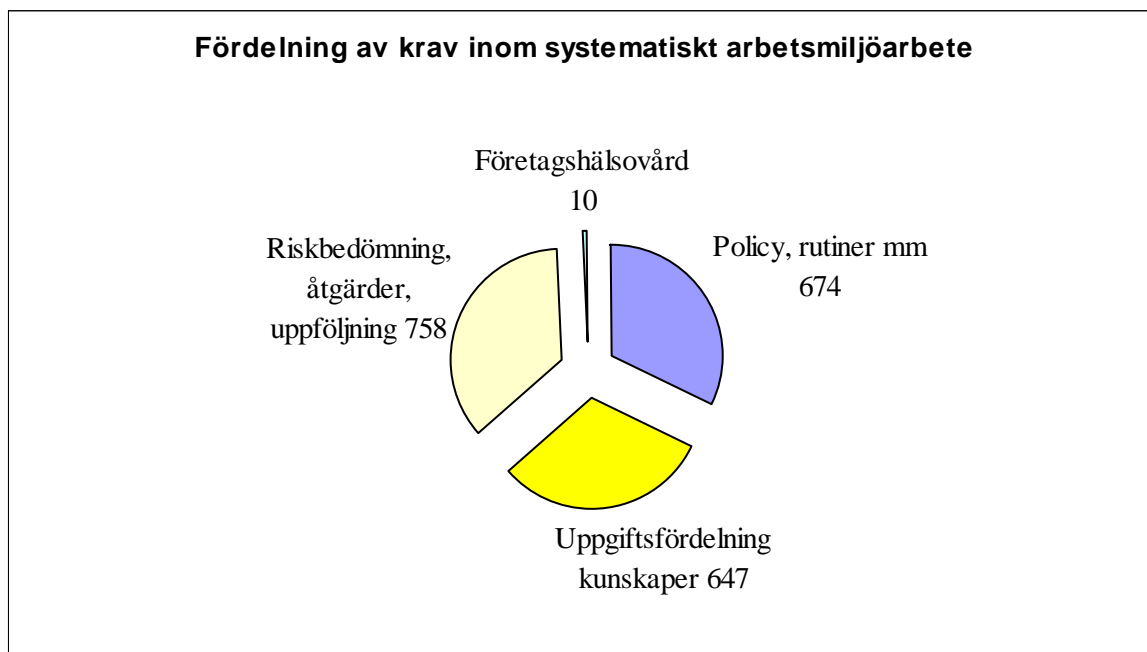
När det gäller området hot och våld visar såväl arbetsmiljöseminarierna som inspektionerna att arbetsgivarna inte tillräckligt har undersökt, bedömt och åtgärdat riskerna för arbetstagare. I det sammanhanget är det viktigt att poängtera betydelsen av regelbundna diskussioner om risken för hot och våld och att arbetstagarna anmäler inträffade tillbud. Tillbudsrapporteringen kan på många håll förbättras. Det är viktigt att föra en dialog om vad ett tillbud är och var en arbetstagare ska sätta gränsen för vad som är acceptabelt eller inte. Inom såväl hemtjänst som personlig assistans finns en tendens att ha för stor förståelse för att vårdtagaren/brukaren eller andra personer i dennes närhet betar sig hotfullt eller våldsamt.

I diagrammet finns 26 krav som direkt berör trafiksäkerhet. Dessa krav kan ha skiftande lagstöd, allt från tekniska krav om fordonens konstruktion till policy där trafiksäkerhet ingår. Tillsynen av trafiksäkerhet har visat på ganska stora brister i arbetet med att undersöka, bedöma och åtgärda riskerna. Detta är ett område som av någon anledning ofta glöms bort.

Området arbetsorganisation innehåller krav på stöd till arbetstagare under helger, kvällar och nätter. Medicinska kontroller kan handla om att erbjuda nattarbetande personal läkarundersökning. Mikrobiologiska risker handlar om att göra riskbedömningar vid eventuell smitta.

Diagram 3

Kraven inom området systematiskt arbetsmiljöarbete är relativt jämt fördelade, förutom kravet om företagshälsovård eller annan extern hjälp.

Av resultatet framgår att det finns brister när det gäller riskbedömningar i de ordinära boendena. Likaså saknas handlingsplaner för åtgärder och uppföljning av vidtagna åtgärder. Erfarenheten från inspektionerna visar att arbetsgivaren inte genomför riskbedömningarna i ett tillräckligt tidigt skede.

Många krav ställdes också när det gäller fördelning av arbetsmiljöuppgifter. För att riskbedömningarna ska kunna genomföras krävs att någon ansvarar för detta och har tillräckligt med tid och kunskaper för att det ska bli gjort på ett bra sätt. Vid inspektionerna gav Arbetsmiljöverket exempel på checklistor som underlättar en kartläggning av arbetsmiljön i sin helhet.

Riskbedömningarna ska göras regelbundet. Därför ställdes många krav på att arbetsgivaren har detta inskrivet i sina rutiner.

Inom det systematiska arbetsmiljöarbetet ingår även kraven på trafiksäkerhet.

Uppföljning av genomförda inspektioner

Inspektionerna genomfördes under 2008 och första kvartalet 2009. Det innebär att en del ärenden fortfarande är öppna. I projektet ingick inte något mål för uppföljningen. Hanteringen av ärenden sköts enligt de rutiner som finns i Regler för inspektion. En normal svarstid är tre månader, därefter blir det i regel uppföljning för att inspektören ska förvissa sig om att kraven är uppfyllda.

7. Förslag på åtgärder och framtida arbete

Arbetsgivaren ska på ett tidigt stadium informera vårdtagarna/brukarna samt anhöriga och andra berörda om arbetsmiljörisker. Det ska snabbt fastställas om det till exempel finns risk för hot och våld, om det är övermöblerat i hemmet, om det behövs en taklyft eller om en dörröppning är för smal. Här reagerar dock många vårdtagare/brukare negativt och tycker att hemmet blir som en institution. Man behöver därför hitta en lösning mellan beviljat bistånd och en tillfredställande arbetsmiljö. I detta arbete har biståndshandläggaren en viktig roll.

Arbetet kräver bland annat

- tydliga uppgiftsfördelningar samt befogenheter, resurser och kunskaper
- tidiga och återkommande riskbedömningar som resulterar i konkreta handlingsplaner
- informationsinsatser om eventuella arbetsmiljörisker

Vård och omsorgsarbete är ett område där det förekommer flera olika lagstiftningar. Alla lagar är lika viktiga och värdefulla. Arbetsmiljöverket anser generellt att alla aktörer inom detta område behöver bättre kunskaper om lagarnas inbördes förhållande.

Samarbete mellan arbetsgivare och anställda är en annan viktig förutsättning för att man ska kunna skapa bra arbetsmiljöförhållanden. Skyddsombud som finns ute på olika arbetsplatser är viktiga aktörer i det systematiska arbetsmiljöarbetet. Arbetsmiljöverket ser en skillnad mellan de arbetsplatser med väl fungerande samverkan och de arbetsplatser där skyddsombud saknas. Skyddsombudens roll i det systematiska arbetsmiljöarbetet behöver därför stärkas.

Från den 1 januari 2009 har arbetsmiljölagen ändrats så att tillsynsområdet utvidgats till att också omfatta arbete i arbetsgivares hushåll. Arbetsmiljöverkets bedömning är att allt fler kommer att arbeta inom området de närmaste åren.

8. Diskussion och avslutning

I Arbetsmiljöverkets tillsyn har vi noterat att arbetsgivare i alltför stor utsträckning nöjer sig med att åtgärda arbetsmiljörisker enbart på lång sikt. Man har inte vidtagit åtgärder på kort sikt utan väntar istället på en definitiv lösning. Detta har medfört att arbetstagare riskerar att bli sjuka eller skadas i sitt arbete.

Som ett resultat av tillsynen har man på flera arbetsplatser bestämt sig för att i det dagliga arbetet använda broschyrerna Hemtjänst och personlig assistans i en bra arbetsmiljö, respektive Lilla guiden till systematiskt arbetsmiljöarbete. På så sätt vill man öka medvetenheten om riskerna i arbetet och på ett aktivt sätt arbeta med att åtgärda dem, på såväl kort som lång sikt.

Tillbudsrapporteringen är en viktig del i det förebyggande arbetsmiljöarbetet. Ett bra exempel på hur rapporteringen kan förenklas kommer från en arbetsplats där mycket hot och våld förekommer och där arbetstagarna har tröttnat på att rapportera de ständigt återkommande tillbudena. Man tog fram en blankett med olika kolumner, där arbetstagaren endast sätter ett kryss i aktuell kolumn, anger klockslag och datum för tillbudet samt brukarens och arbetstagarens signatur. Exempel på tillbud som rapporteras på detta sätt är klösningar, spott, fula ord, och hotelser.

Tillbudena följs upp med täta mellanrum, och man diskuterar vilka åtgärder som behövs för att förbättra arbetsmiljön. Tänkbara åtgärder kan vara ytterligare information om vårdtagarens/brukarens diagnos, förändrade rutiner eller förändrat bemötande. Såväl arbetstagare som arbetsgivare upplever att denna förenklade rapportering har inneburit konkreta förbättringar i arbetsmiljön.

Biståndshandläggarna är en viktig yrkesgrupp i det ordinära boendet. Förutom att bevilja bistånd gör de i vissa fall även bedömningar av arbetsmiljön ute hos vårdtagarna/brukarna. För att kunna göra detta krävs att handläggarna har tillräckliga arbetsmiljökunskaper, vilket ibland saknas. I andra fall har de inte till uppgift att bedöma riskerna i arbetsmiljön, men såväl enhetschefer som omvårdnadspersonal kan ha uppfattningen att de ska göra dessa bedömningar. Det är därför viktigt att förtydliga vilka roller olika yrkesgrupper har i det systematiska arbetsmiljöarbetet. En viktig uppgift för tillsynsverksamheten är att öka arbetsgivarnas medvetenhet om detta.

Arbetsmiljöverkets information till arbetsgivare, skyddsombud och övriga arbetstagare har stor betydelse och bör utvecklas. Detta gäller såväl den externa webbplatsen som andra kommunikationskanaler. Ett konkret exempel är broschyren Hemtjänst och personlig assistans i en bra arbetsmiljö. Den kommer att revideras så att det tydligt framgår i exemplet på handlingsplan att riskerna måste bedömas – allvarlig risk eller annan risk.

Arbetsmiljöverkets temasidor om hemtjänst, omsorg och sociala tjänster ska ses över och kompletteras utifrån de synpunkter och önskemål som framkommit under tillsynsarbetet. Till exempel finns önskemål om riktad information till personliga assistenter och om frågor och svar kring aktuella arbetsmiljöproblem.

I samband med nattarbete, främst i hemtjänsten, finns risker kopplade till tiden då arbetstagaren förflyttar sig mellan olika vårdtagare. Han eller hon kan exempelvis möta personer som uppträder hotfullt utanför vårdtagarens bostad eller på andra ställen i samhället. Det är viktigt att arbetsgivaren särskilt undersöker och bedömer dessa risker. Exempel på åtgärder är inköp av larm eller tillstånd att köra bil i områden som av olika anledningar är avstängda för biltrafik.

I förbättringsarbetet ingår att försöka nå nya arbetsgivare. Antalet privata assistansanordnare ökar och hos en del av dessa är brukaren även arbetsgivare. Även när det gäller hemtjänsten förändras driftsformerna, eftersom det förekommer att kommuner lägger ut denna verksamhet på entreprenad eller annan driftsform.

Mot bakgrund av vad som framkommit i tillsynen av arbetsmiljön i det ordinära boendet är det Arbetsmiljöverkets bedömning att arbetsmiljöförhållandena i branschen måste bevakas genom både olika informationsinsatser samt tillsynsinsatser.

Organisatoriska och medicinska enheten
Gunilla Wallin, 08-730 94 77
gunilla.wallin@av.se

Bilaga 1

Projektbeskrivning

Projektnamn: Vård och omsorg i ordinärt boende
Projektägare: Barbro Köhler Krantz
Projektledare: Gunilla Wallin / Alen Fazlic från år 2007
Linjeansvarig chef: Ywonne Strempl

Kostnadsställe: 5000
Prestation: 921, 233, 236, 299
Aktivitet: 50018

1. Bakgrund och problembeskrivning

Under de senaste åren har Arbetsmiljöverket genomfört omfattande tillsynsinsatser med olika inriktningar inom omsorg och sociala tjänster. Tyvärr visar arbetsskadestatistiken fortfarande en ogynnsam utveckling av ohälsan, främst då inom det ordinära boendet.

Med ordinärt boende menar vi boendeformer såsom egnahem, bostadsrätter och hyresrätter. Det handlar om den vård och omsorg som ges inom såväl hemtjänst, som personlig assistans. Denna vård och omsorg utförs av både kommunala och privata aktörer.

Inom det ordinära boendet arbetar cirka 119 000 personer år 2006. Antalet personer med behov av vård och omsorg och antalet hjälptimmar i det ordinära boendet har ökat under de senaste åren. Fler och fler vårdas i hemmen och samtidigt minskar antalet platser i särskilda boendeformer. Denna strukturförändring ger anledning till att inspektera arbetsmiljön inom denna del av området.

Av tradition tänker vi oftast på vård och omsorg till äldre och fysiskt funktionshindrade i dessa sammanhang, men nya brukargrupper tillkommer. Exempel på sådana är barn och ungdomar, personer med psykiska och/eller sociala

funktionshinder och missbrukare. Detta kan innebära nya risker som arbetsgivaren måste ta hänsyn till i sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

Arbetsmiljön

Riskbedömning i samband med vårdinsatser/ändringar måste ske tidigt för att utreda vad som är nödvändigt att åtgärda. Detta för att säkerställa personalens arbetsmiljö redan från början.

Avsaknad av eller bristande rutiner för att ta med arbetsmiljöaspekter vid boendeplanering/bistandsbedömning försämrar ett förebyggande arbetsmiljöarbete.

Arbetsmiljön i det ordinära boendet kan rymma en rad risker, som beror på trånga toaletter, låga sängar och frånvaro av belastningsergonomiska hjälpmedel och låg bemanning. Husdjur, smittorisker, fordonsolyckor, tobaksrök och hotfulla situationer orsakad av hotfulla och/eller kränkande brukare eller anhöriga är exempel på andra riskkällor.

Belastningsergonomiska faktorer är fortfarande den vanligaste orsaken till arbetsskador. Våld och hot är ett problemområde som ökar inom ordinärt boende. Av statistiken framgår att orsakerna till våld och hot mot arbetstagare i ordinärt boende ofta beror på missbruk, demens och psykisk sjukdom.

Även trafiksäkerhetsrutiner i samband med transporter i tjänsten behöver ses över. Fordon ska vara lämpliga för ändamålet och kunskaper ska finnas för att förhindra sjukdom och olycksfall i samband med transporter i tjänsten.

2. Inriktning och mål

Med ovanstående bakgrund ska tillsynen främst inrikta sig på tre arbetsmiljöområden i det ordinära boendet:

- Belastningsergonomi
- Våld och hot
- Trafiksäkerhet i samband med transporter i tjänsten

Syftet är att genom tillsynsinsatser, såväl inspektion som information, säkerställa att arbetsgivaren bedriver ett systematiskt arbetsmiljöarbete i det ordinära boendet.

Effektmål

- Att arbetsgivarna har infört ett arbetssätt för att systematiskt undersöka arbetsmiljöförhållanden, bedöma risker, genomföra åtgärder och kontrollera effekterna av dessa åtgärder.

- Att arbetet ska ge förutsättningar till en säker och utvecklande arbetsmiljö, främst med inriktning på belastningsergonomi, hot och våld och trafiksäkerhet.
- Att antalet arbetsskador och ohälsa har minskat genom att arbetsgivarna, tillsammans med skyddsombud och arbetstagarare, har ett väl fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete.
- Att genom en erfarenhets- och informationsträff med länsstyrelser/politiker/Arbetsmiljöverket förbättra samverkan och förståelse för varandras uppdrag.

Projektmål

Att arbetsgivarna har åtgärdat de krav som ställts i syfte att systematiskt undersöka arbetsmiljöförhållanden i det ordinarie boendet, främst gällande hot och våld, belastningsergonomi och fordonsolyckor.

Att arbetsgivarna har bedömt eventuella risker, åtgärdat dem samt kontrollerat effekter av genomförda åtgärder.

Uppföljning av projektmål

Tillsynen följs upp genom att se om arbetsgivarna vidtagit de åtgärder som Arbetsmiljöverket krävt.

3. Förutsättning och avgränsning

Inom det särskilda tillsynsområdet "Vård och omsorg i det ordinarie boendet" inriktas tillsynen mot hemtjänst och personlig assistans inom kommunal och privat verksamhet.

Tillsynsinsatsen avgränsas till arbetsmiljöområdena belastningsergonomi, våld och hot samt trafiksäkerhet i samband med transporter i tjänsten.

4. Målgrupp och övriga intressenter

Utöver de målgrupper som alltid finns vid tillsyn, finns samverkan med branschens arbetsgivar- och arbetstagarpartier och samarbete med bland annat följande externa intressenter: handikapporganisationer, Socialstyrelsen, länsstyrelserna, företagshälsovården, Boverket och ALI och andra intressenter inom området.

5. Projektorganisation och bemanning

Projektägare	Barbro Köhler Krantz
Ansvarig linjechef	Ywonne Strempl
Projektledare	Gunilla Wallin, CTO
Projektdeltagare	Elisabet Frisk, AIHÄ Christer Hultgren, AIFA Annika Hultin, CTO Anne Odgaard Carlsson, ADI

Resurspersoner

Representant från J, CTS och CTM och CTB

6. Tidplan

Projektet startar den 1 februari 2007 och avslutas den 31 maj 2009.

ADI formulerar en utförlig kommunikationsplan samt en informationsplan för projektet.

Följande operativa insatser planeras under ovanstående tidsperiod.

- Riktad information till skyddsombud och chefer inom branschen.
Genomförs 15 september – 15 december, 2007
- Samverkansträff med länsstyrelser-politiker-Arbeitsmiljöverket samlat.
Genomförs 1 februari – 31 mars, 2008
- Inspektion och uppföljning
Genomförs 1 april, 2008 – 28 februari, 2009

Genomförande 2007

1 februari – 31 maj, 2007

Förberedelsearbete inför kommande "Arbetsmiljödag" för skyddsombud och chefer. Skyddsombuden är strategiskt viktiga arbetsmiljöaktörer och deras roll tillsammans med sina chefer behöver stärkas inom området.

Projektgruppen tar fram ett basmaterial till denna "Arbetsmiljödag" med inriktning på ovanstående (information- frågeställningar-dialog).

Augusti 2007

Projektgruppen ger information till branschens kontaktpersoner på samtliga distrikt om arbetsmiljödagens upplägg och framtaget material presenteras.

15 september – 15 december, 2007

Samtliga distrikt genomför insatsen "Arbetsmiljödag" för skyddsombud och chefer inom branschen. Antal dagar och upplägg planeras av respektive distrikt.

December 2007

Projektgruppen sammanställer insatsen "Arbetsmiljödag"

Parallellt samma år utförs följande arbete.

1 februari – 31 december 2007

Projektgruppen tar fram ett tillsynsmaterial i form av stöd inför inspektionsinsatsen 2008. Material från nuvarande VP-period sammanställs och kompletteras med nytt material om så krävs.

Webbmaterial ses över och kompletteras.

Projektgruppen tar fram material inför länsstyrelser/politiker/AV insatsen. Projektgruppen utgår bland annat från befintligt material som vid behov kan anpassas. Kompletterar med material om så behövs. Det framtagna materialet ska ses som ett basmaterial.

Projektgruppen genomför ett studiebesök på Arbeidstilsynet i Norge som utförde en rikstäckande satsning riktad mot hemtjänst i ordinärt boende under perioden 2002-2004. Kampanjens huvudstrategi var en kombination av inspektion och information. Huvudteman var hot och våld, belastningsergonomi och tidspress.

Material och erfarenheter från projektets genomförande, efterarbete och resultat är mycket värdefull för vår kommande insats.

Genomförande 2008-2009

1 februari – 31 mars, 2008

Samverkansträffar med följande aktörer samlade: länsstyrelser/politiker/Arbetsmiljöverket. Samtliga distrikt erbjuder samverkansträff och respektive distrikt planerar antal dagar efter behov.

1 april, 2008 – 28 februari, 2009

Inspektion och uppföljning

Maj 2009

Sammanställning av insatser och upprättande av projektrapport.

7. Resurser

Projektbudget 2007-2009. Totalt 242 000: -

Budgetmedel	2007	2008	2009
Projektmöten	25 000	20 000	12 000
Träff med distriktens kontaktpersoner		25 000	
Informationsmaterial	80 000	50 000	
Studiebesök Norge, 5 pers - Resa/övernattnig		30 000	
Totalt/år	105 000	125 000	12 000

Personresurser 2007-2009. Totalt 365 dagar

Personresurser	2007	2008	2009
Gunilla Wallin	40 dagar	30 dagar	20 dagar
Elisabet Frisk	30 dagar	20 dagar	20 dagar
Christer Hultgren	30 dagar	20 dagar	20 dagar
Annika Hultin	30 dagar	10 dagar	10 dagar
Anne Odgaard Carlsson	30 dagar	10 dagar	10 dagar
övriga:			
J	5 dagar	4 dagar	1 dag
CTM (trafikolyckor)	3 dagar	2 dagar	
CTS	6 dagar	2 dagar	2 dag
CTB	5 dagar	2 dagar	1 dag
VUS (exv stat från SARA)		1 dag	1 dag
Totalt	179 dagar	101 dagar	85 dagar

Inspektörsdagar 2007
”Arbetsmiljödagen”

AIFA: 45 dagar
AIGÖ: prel 50 dagar (återkommer med
exakt uppg 15 nov)
AIHÄ: 30 dagar
AILI: 24 dagar
AILU: 20 dagar
AIMA: 20 dagar
AIST: 100 dagar
AIUM: 20 dagar
AIVÄ: 30 dagar
AIÖR: 20 dagar

Inspektörsdagar totalt 2007

Cirka 265 dagar

Inspektörsdagar 2008–2009

Två aktiviteter ska planeras in:

- Erfarenhets- och informationsträff med länsstyrelser/politiker/
Arbetsmiljöverket.
- Inspektion och uppföljning.

Personresurser beräknas hösten 2008. Erfarenheter från nuvarande VP, inom
branschen, kan då tas tillvara.

8. Samordning med andra projekt

Arbetet ska samordnas med:

Övrig STO:n

Övrig planerad verksamhet 2007-2009

9. Möten och rutiner

Regelbundna projektmöten. Projektledaren fastställer en dagordning inför varje
möte. Dagordning och minnesanteckningar distribueras till respektive
projektmedlem, projektägare, ansvarig linjechef och td i Falu distrikt.
Fortlöpande avstämning till projektägare och styrgrupp. Förslagsvis en gång
per halvår.

Videokonferenser sker löpande med kontaktpersonerna på respektive distrikt.

11. Överlämnande och avslut (inkl. plan för utvärdering)

Projektrapport överlämnas till projektägaren och distribueras internt och externt.

Utvärdering utförs efter styrgruppens ställningstagande.

Datum:

Datum:

.....
Sign Projektledare

.....
Sign Projektägare

Bilaga 2

Exempel på krav:

Uppgiftsfördelning systematiskt arbetsmiljöarbete:

Brist:

Ni har inte fördelat arbetsmiljöuppgifter i er verksamhet. Fördelningen ska ske på följande sätt:

Krav:

Ni ska fördela arbetsmiljöuppgifter i er verksamhet för att förebygga risker i arbetet och för att uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö. Ni ska se till att en eller flera chefer, arbetsledare eller andra arbetstagare får dessa uppgifter. Den som får uppgifterna ska ha tillräckliga befogenheter, resurser och kunskaper.

- Uppgifterna ska fördelas skriftligt (över tio anställda) på bestämda personer eller befattningar.
- Det ska framgå att arbetsmiljöuppgifter kan returneras.
- Med befogenheter avses rätt att fatta beslut och att vidta åtgärder.
- Med resurser avses ekonomiska medel, tillgång till personal, utrustning, lokaler tid och kunskaper.

Se 6 § Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1; ändrad genom AFS 2003:4 och 2008:15).

Undersökning av arbetstagarnas arbetsmiljöförhållanden:

Brist:

Ni saknar rutiner för regelbundna undersökningar av arbetstagarnas arbetsförhållanden.

Ni saknar rutiner för att regelbundet bedöma riskerna för att arbetstagarna kan komma att drabbas av ohälsa eller olycksfall i arbetet.

Krav:

Ni ska ta fram

- a. skriftliga rutiner för regelbundna undersökningar av arbetstagarnas arbetsförhållanden och

- b. skriftliga rutiner för regelbundna bedömningar av de risker som finns för att arbetstagarna kan komma att drabbas av ohälsa eller olycksfall i arbetet på grund av lyft eller förflyttning av vårdtagare, hot och våld i arbetet och brister i trafiksäkerheten vid förflyttning mellan olika vårdtagare/brukare. Riskbedömningar ska alltid vara skriftliga.

Se 8 § föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1).

Stöd kvällar helger och nätter:

Brist:

Det är oklart för arbetstagarna hur de kan ta kontakt med någon ansvarig person som kan ta beslut om bemanning, arbetsinsatser etc. på helger, kvällar och nätter. Dessa förhållanden medför otrygghet i arbetet vilket ökar riskerna för ohälsa och olycksfall.

Krav:

- a. Ni ska säkerställa att det finns någon ansvarig person i verksamheten som kan ta beslut och som arbetstagarna kan nå under helger, kvällar och nätter.

Se 3 kap. 2 § i AML samt 2 kap. 1 § i AML

Belastningsergonomi:

Brist:

Arbetstagarna saknar de hjälpmedel som behövs för att utföra arbetet på ett för kroppen skonsamt sätt.

Det saknas utrymme vid sängen för att arbetet ska utföras på ett för kroppen skonsamt sätt.

Krav:

- a) Ni ska se till att arbetstagarna har tillgång till de hjälpmedel som behövs för att undvika påfrestande arbetsställningar och arbetsrörelser.

Se 3 § i Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling (AFS 1998:1) om belastningsergonomi och 4 § i Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling (AFS 1990:18) om omvårdnadsarbetet i enskilt hem.

- b) Ni ska se till att det finns utrymme för arbetstagarna att arbeta på ett för kroppen gynnsamt sätt (minst 0,8 m) och att det finns utrymme för att manövrera det hjälpmedel som behövs.

Se 6 § i Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling (AFS 2000:42) om Arbetsplatsens utformning och 5 § i (AFS 1990:18 om omvårdnadsarbete i enskilt hem.

Hot och våld:

Brist:

Arbetstagarna saknar möjlighet att kalla på snabb hjälp när det finns risk för våld eller hot om våld i arbetet.

Krav:

- a. Ni ska se till att era arbetstagare har möjlighet att kalla på snabb hjälp vid hot- eller våldssituationer.
- b. Ni ska ha skriftliga rutiner som anger vem som tar emot larm och vilka åtgärder som ska vidtas.
- c. Ni ska informera arbetstagarna om rutinerna.
- d. Ni ska se till att larmanordningar underhålls väl och kontrolleras regelbundet.

Se 7 § i Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling (AFS 1993:2) om våld och hot i arbetsmiljön.

Trafiksäkerhet:

Brist:

Ni saknar en trafiksäkerhetspolicy inom er verksamhet.

Krav:

Ni har en skriftlig arbetsmiljöpolicy, men den omfattar inte trafiksäkerhetsaspekterna. Ni ska därför komplettera:

- Er nuvarande arbetsmiljöpolicy så att den även omfattar trafiksäkerhet, alternativt hantera trafiksäkerhetsfrågorna i en separat trafiksäkerhetspolicy.
- Policydokumenten ska vara så konkreta att de går att följa upp. De ska därför anpassas till de arbetsförhållanden som råder inom varje avdelning/enhet i er verksamhet.

Se 3 och 5 §§ AFS 2001:1.

Bilaga 3.1

Pressmeddelande 2007-09-24

Arbetsmiljön behöver förbättras för hemtjänstpersonal och personliga assistenter

Tunga lyft och förflyttningar i trånga utrymmen. Påfrestande arbetsställningar. Hotelser och slag. Stressiga resor till och från besöken. Så kan arbetsmiljön se ut för hemtjänstpersonal och personliga assistenter, som har arbetet förlagt till den enskilde vårdtagarens hem. Nu inleder Arbetsmiljöverket en bred insats för att förbättra förhållandena.

Syftet är att öka de offentliga och privata arbetsgivarnas kunskaper om deras arbetsmiljöansvar, så att de tillsammans med personal och skyddsombud förebygger risker för skador och annan ohälsa inom ramen för ett systematiskt arbetsmiljöarbete. Fokus kommer att ligga på:

- Belastningsergonomi
- Våld och hot
- Trafiksäkerhet

Uppskattningsvis finns det 130 000 arbetstagare, kvinnor mest, som direkt berörs av den här insatsen. Skillnaderna gentemot arbete i särskilda boenden är uppenbara. Vårdpersonalen arbetar oftast helt ensam. Vårdtagarens bostad är inte planerad och utformad för att vara en ideal arbetsplats. Det innebär att det kan vara trångt och tungarbetat i samband med förflyttning och hjälp med hygien och toalettbesök. Bland vårdtagarna – ibland även i anhörigkretsen – finns personer som missbrukar eller är psykiskt instabila och kan bli aggressiva och våldsamma. En del av personalens arbetstid går åt till att ta sig till och från olika vårdtagare. Riskerna i samband med resorna ska också kartläggas och vid behov åtgärdas.

Arbetsmiljölagens bestämmelser gäller sida vid sida med andra lagar, som tar sin utgångspunkt i omsorgstagarnas behov: Socialtjänstlagen, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade inklusive rätten till personlig assistans samt hälso- och sjukvårdslagen. Ingen lag är överordnad den andra. Både de som får och de som ger vård har rätt att få sina intressen tillgodosedda.

Arbetsmiljöseminarier under hösten

Inför de riksomfattande inspektionerna som påbörjas i april 2008, inbjuder Arbetsmiljöverket under hösten verksamhets-/enhetschefer inom hemtjänst och personlig assistans samt

skyddsombud till arbetsmiljöseminarier. På flera håll i landet planeras under vintern 2008 informationsträffar med politiker om de olika lagarna. Även länsstyrelser och Socialstyrelsen erbjuds medverka. På sikt är förhoppningen att tillsynssamverkan ska underlätta för den kommun, landsting eller företag som ytterst ansvarar för vården.

— Hemtjänstpersonal och personliga assistenter trivs ofta med sitt arbete. Samtidigt är det utsatta yrkeskategorier med en hög andel belastningsolyckor, säger projektledaren vid Arbetsmiljöverket, **Alen Fazlic**. Inom den öppna hemtjänsten uppger nästan hälften av de anställda att de varit utsatta för hot eller våld. Med vår insats vill vi göra arbetsgivarna bättre rustade att ändra på de här förhållandena.

Mer information på www.av.se. Se bl a under fliken teman/omsorg. I pressrummet finns även uppgift om kontaktpersoner vid våra tio distrikt.

Kontaktpersoner: Alen Fazlic, arbetsmiljöinspektör, 031-743 72 38; 070-289 16 79
Elisabet Frisk, arbetsmiljöinspektör, 0611-88 537; 070-595 94 14

Bilaga 3.2

Pressmeddelande 2008-11-24

Arbetsmiljön inom personlig assistans och hemtjänst inspekteras

Fungerar arbetsmiljöarbetet som det ska, när arbetet är förlagt till vårdtagarnas egna hem? Det är inte bara socialtjänstlagen och lagen om personlig assistans som gäller, när kommunpolitiker, socialförvaltningar och privata utförare ska tillgodose vårdbehovet hos äldre och funktionshindrade.

Arbetsmiljöverket inspekterar under hösten och vintern arbetsgivarnas arbetsmiljöarbete inom hemtjänst och personlig assistans. Det sker efter mer än ett år av förberedande diskussioner och träffar med kommunpolitiker, arbetsgivare (offentliga och privata) samt fackliga organisationer. Dessutom har samverkansträffar hållits med andra tillsynsmyndigheter, Socialstyrelsen och länsstyrelserna, i syfte att reda ut de gränsdragningsproblem som förekommer.

Intressekonflikter kan uppstå, t ex: En svårt funktionshindrad man är storrökare. En kvinna med omfattande omsorgsbehov har flera husdjur. Hos en förståndshandikappad kvinna samlas personer med alkoholproblem och uppträder stökigt. Närstående vill lägga sig i och bestämma hur assistansen ska ges. I det egna hemmet vill man bestämma själv. Men det är inte helt problemfritt om det innebär risker för dem som har hemmet som sin arbetsplats.

Nu ska alltså det inledda samarbetet testas i verkligheten. När drygt hälften av de cirka 500 inspektionerna är genomförda, går det då att säga något om att förberedelserna haft någon effekt?

— På sina håll är det bättre idag, men det finns fortfarande en del att göra, säger **Alen Fazlic** vid Arbetsmiljöverket som är nationell samordnare för insatsen. Förändringsarbete tar tid. Vi har haft många bra diskussioner med politiker och andra myndigheter för att kunna tillgodose både vårdtagarens inflytande över sin egen vård och personalens rätt till bra och utvecklande arbetsförhållanden.

Arbetsledarnas roll är viktig om det ska bli rätt från början. Redan i samband med att vårdbehov/assistansens omfattning utreds, bör vårdtagare få tydlig information om krav som kan komma att ställas på arbetsmiljön i den egna bostaden. Man kan inte överlämna till brukaren att bestämma när och hur hjälpmedlen ska användas för att motverka skador av tunga lyft. Sådant förekommer idag. Arbetsgivaren måste se till att allt som kan innebära hälsorisker för personalen åtgärdas.

— För det mesta fungerar det ju bra, framhåller Alen Fazlic. Men vi måste försäkra oss om, att vi klarar också de knepiga fallen. Vi har lärt oss mycket av oönskade händelser och har nu en bättre beredskap att lösa uppkomna gränsdragningsproblem som alla kan acceptera.

Våren 2009 görs en sammanställning av hela insatsen. Då har möten hållits och inspektioner genomförts i en majoritet av landets kommuner.

Information:

Alen Fazlic, arbetsmiljöinspektör och projektledare, tel 031-743 72 38

Ytterligare kontaktpersoner vid distriktskontoren, se www.av.se

Bilaga 4

Förteckning på använt material

- ADI 589 Hemtjänst och personlig assistans i en bra arbetsmiljö
- ADI 585 Lilla guiden till systematiskt arbetsmiljöarbete
- ADI 447 Belastningsskador – Nej tack
- ADI 609 Våld och hot inom vården
- ADI 578 Bra arbetsmiljö på väg
- ADI 563 Så kan du som politiker hantera arbetsmiljöfrågor
- ADI 626 Informationsblad – Omvårdnadsarbete i eget boende
- ADI 623 Informationsblad – Belastningsergonomi i hemvården
- ADI 624 Informationsblad – Våld och hot i arbetsmiljön
- ADI 625 Informationsblad – Trafiksäkerhet en arbetsmiljöfråga
- Faktablad Korta arbetsskadefakta nr 11.2007
Belastningsergonomiska risker vid vårdarbete i enskilt hem
- Faktablad Korta arbetsskadefakta nr 10.2007
Våld och hot vid vårdarbete i enskilt hem
- Faktablad Korta arbetsskadefakta nr 12.2007
Arbetsolyckor vid resor i samband med vårdarbete i enskilt hem
- Ergonomi inom vård och omsorg, film om arbetsutrymme
www.av.se/teman/ergonomi/informationsmaterial/film/

Materialet finns på:

www.av.se under publikationer och statistik/faktarapporter

ARBETSMILJÖ
VERKET

Arbetsmiljöverket
112 79 Stockholm
Besöksadress Lindhagensgatan 133
Telefon 08-730 90 00
Fax 08-730 19 67
E-post arbetsmiljoverket@av.se
www.av.se

Vår vision: Alla vill och kan skapa en bra arbetsmiljö